

А. Ю. Присяжнюк,
кафедра фінансів і кредиту, Київський економічний інститут менеджменту

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті представлена аналітична оцінка розвитку інноваційної діяльності в Україні та проведено порівняльний аналіз вітчизняних інноваційних потужностей економіки із світовими лідерами інноваційного розвитку.

In the article the analytical estimation of development of innovative activity is presented in Ukraine and the comparative analysis of domestic innovative powers of economy is conducted with the world leaders of innovative development.

ВСТУП

Протягом останніх років економіка України зазнала радикальних трансформацій і змінила свої орієнтири на досягнення належного рівня життя та добробуту населення, гідного розвинених європейських країн. Затяжна економічна криза загальмувала розвиток української економіки, залишивши її позаду багатьох країн постсоціалістичного табору. Тому реалії сьогодення диктують нові умови становлення та подальшого розвитку національної економічної системи, яка, безперечно, залежить від багатьох факторів, але визначальним є розвиток інноваційної діяльності, що має прямий, сенситивний зв'язок із покращенням макроекономічних показників: збільшенням рівня валового внутрішнього продукту, покращенням інвестиційної привабливості, досягненням нового рівня соціальних стандартів та стрімкого економічного зростання.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Із 2000 р. офіційна статистика вперше зафіксувала показники зростання валового внутрішнього продукту на рівні 105,9 % порівняно з попереднім роком [1] і до 2006 р. зберігалась стійка тенденція до утримання цього показника на відповідному рівні. Отже, за останні роки досягнення української економіки можна визначити позитивними, але досягти результату, ще не означає утримати його на відповідному рівні. Слід також зважити той факт, що показники зростання валового внутрішнього продукту за останні роки жодного разу не перевищили показники зростання ВВП у 1990 р. За таких умов становлення ін-

новаційної моделі економіки набуває особливого значення. В її основу покладено розвиток інноваційної інфраструктури, яка могла б забезпечити довготривалий, позитивний економічний ефект від реалізації інноваційної діяльності.

Метою написання статті є оцінка та визначення інноваційної потужності України в порівнянні з іншими міжнародними суб'єктами та дослідження основних чинників впливу на якість інноваційних перетворень в умовах глобалізації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Стан інноваційної діяльності в Україні відображається в обсягах виконаних наукових та науково-технічних робіт (табл. 1).

За даними Держкомстату України, у 2007 р. обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт становив 6700,7 млн грн., що на 1346,1 млн грн. більше, ніж у попередньому році. Порівняно з 1996 р. у 2006 р. обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт збільшився на 79%. Щодо структури виконаних наукових та науково-технічних робіт, то найбільші обсяги припадають на наукові розробки, що з 1996 по 2007 р.

Таблиця 1. Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт в Україні

Роки	Всього у фактичних цінах, млн грн.	Фундаментальні дослідження, млн грн.	Прикладні дослідження, млн грн.	Розробки, млн грн.	Науково-технічні послуги, млн грн.	Питома вага обсягу виконаних науково-технічних робіт у ВВП, %
2001	2275,0	353,3	304,9	1317,2	299,6	1,13
2002	2496,8	424,9	343,6	1386,6	341,7	1,11
2003	3319,8	491,2	429,8	1900,2	498,6	1,24
2004	4112,4	629,7	573,7	2214,0	695,0	1,19
2005	4818,6	902,1	708,9	2406,9	800,7	1,13
2006	5354,6	1141,0	841,5	2741,6	630,5	1,00
2007	6700,7	1504,0	1132,6	3303,1	761,0	0,93

Джерело: www.ukrstat.gov.ua

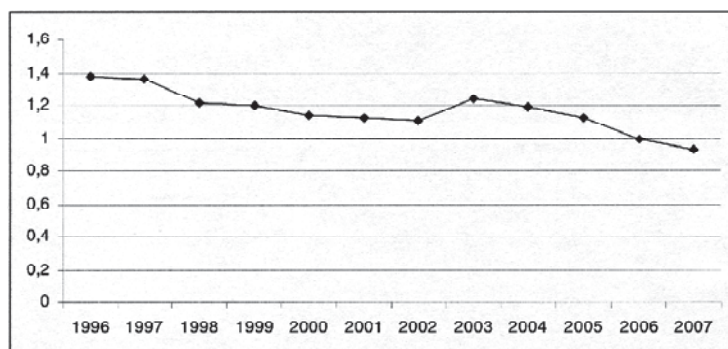

Рис. 1. Динаміка зміни питомої ваги обсягу наукових та науково-технічних робіт у ВВП України

Джерело: складено автором за даними таблиці 1.

збільшились на 81,6%. Попри тенденцію до збільшення обсягів наукових розробок у структурі наукових та науково-технічних робіт, вважаємо за потрібне звернути увагу на те, що більшість наукових розробок так і залишаються у ембріональному стані через недостатність фінансових ресурсів або через неузгодженість фінансових потоків.

За останні роки спостерігається збільшення обсягів фундаментальних та прикладних досліджень відповідно на 87,7% та 61,8%. Взагалі тенденція до збільшення обсягів наукових та науково-технічних робіт є позитивним явищем, але необхідно враховувати питому вагу обсягу виконаних наукових та науково-технічних робіт у валовому внутрішньому продукті (рис. 1).

Ситуація, зображена на рисунку 1, є невтішною. Поряд із постійним зростанням обсягу наукових та науково-технічних робіт спостерігається постійне зниження їх питомої ваги у валовому внутрішньому продукті. В першу чергу, це ставить під сумнів спроможність нагромадження критичної маси інновацій для їх подальшого впровадження у життя з метою надання необхідних імпульсів для економічного зростання.

Також слід відмітити, що у загальному обсязі виконаних наукових робіт у науково-технічному комплексі країни становлять науково-технічні розробки, які базуються на наявних знаннях і спрямовані на вдосконалення вже існуючих об'єктів, тобто зорієнтовані на отри-

мання короткострокового ефекту і не можуть суттєво вплинути на формування потужного інноваційного потенціалу країни.

Для визначення рівня розвитку інноваційної діяльності в Україні проведемо порівняльний аналіз питомої ваги виконаних науково-технічних робіт у валовому внутрішньому продукті в країнах СНД (табл. 2).

Як видно з таблиці 2, у 1991 р. практично усі країни СНД мали найвищий показник питомої ваги виконаних наукових та науково-технічних робіт у валовому внутрішньому продукті — від 0,3% до 1,9%. Це явище є цілком природним, оскільки країни мали у спадку частину наукового потенціалу колишнього Радянського Союзу.

Практика наступних років засвідчує наступне: з кожним роком незалежності країни СНД втрачають свій інноваційний потенціал і цим самим гальмують економічний розвиток та стабільність. З-поміж вказаних країн найбільш високі показники питомої ваги обсягів виконаних наукових та науково-технічних робіт мають Російська Федерація та Україна, що у 2006 р. становили відповідно — 1,2% та 1,0%.

Отже, дані цифри свідчать, що Україна має досить потужний інноваційний потенціал і може конкурувати із країнами СНД, які поступаються їй своїми здобутками в інноваційній сфері. Але негативною тенденцією можна назвати загальне зниження показника обсягу виконаних наукових та науково-технічних робіт у ВВП, що на тлі інших країн СНД не є катастрофічним, але для національної економіки, яка прагне інтегруватись у Європейський Союз, становить значну загрозу.

Оскільки курс розвитку національної економіки є різновекторним, все ж пріоритетним обрано євроатлантичний напрям, тому важливо дослідити місце та рейтинг України серед високорозвинених країн Західної Європи. За останніми даними Світового економічного форуму "The Global Competitiveness Report" [2]. Україна посідає 78 місце серед інших західноєвропейських країн за критерієм інвестування фінансових ресурсів у науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, що лежать в основі розвитку та повноцінної реалізації інноваційної діяльності. Лідерами даного рейтингу є Швейцарія, Фінляндія та Швеція про що свідчить досить високий рівень фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у цих країнах і становить від 2,67% — 3,86% валового внутрішнього продукту.

Як видно з рис. 2, Україна займає нижчу рейтингову позицію не тільки від розвинених західноєвропейських країн, а й навіть від Російської Федерації, яка знаходиться на 62 сходинці, а обсяг інвестованих коштів у розвиток інноваційної діяльності за останні 10 років сягає від 0,97%–1,17% від валового внутрішнього продукту, в той час як в Україні ці показники знаходяться на рівні 1,21% — 1,16%, тобто спостерігається тенденція до зни-

Таблиця 2. Питома вага обсягу виконаних наукових та науково-технічних робіт у ВВП в країнах СНД (%)

Країна	1991	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Вірменія	1,1	0,1	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2
Білорусь	1,4	0,9	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	0,8	0,7
Грузія	1,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	-
Казахстан	0,6	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Киргистан	0,3	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Молдова	1,0	0,9	0,6	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4
Росія	1,9	0,9	1,2	1,4	1,4	1,5	1,9	1,2	1,2
Таджикистан	0,4	0,1	0,1	0,1	0,05	0,06	0,06	0,1	0,1
Україна	1,81	1,34	1,14	1,13	1,11	1,24	1,19	1,13	1,0

Джерело: Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Стат. зб. — К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2006 р. — ст.188.

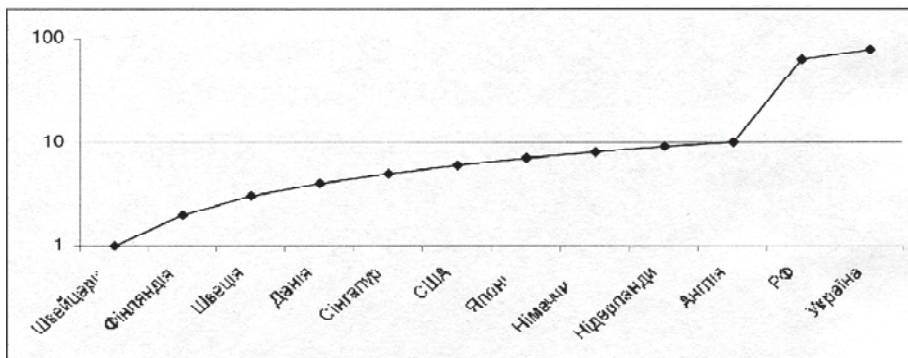

Рис. 2. Місце України за рейтингом у GCR у 2006 році

Джерело: складено автором за даними електронної сторінки Світового економічного форуму GCR 2006—2007 // www.weforum.org.

ження рівня інвестування інноваційного розвитку національної економіки в порівнянні з іншими країнами.

Таким чином, стає очевидним, що визначальною детермінантою інноваційного розвитку України є рівень фінансового забезпечення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, а саме підвищення частки валового внутрішнього продукту у створенні вхідних фінансових потоків у інноваційно-орієнтованому виробництві, що на загальному фоні розвинених країн виглядає досить низькою.

В Україні частка інвестованих коштів у розвиток НДДКР в середньому коливається від 1,16%—1,31%. Останні статистичні дані про стан інвестування в інноваційну сферу України засвідчують наступне: спостерігається негативна динаміка зниження інвестиційної активності, що створює усі передумови до затяжної економічної кризи, яка відобразить не лише економічний занепад країни, а й загальмує розвиток соціальної сфери.

Варто зазначити, що основним джерелом інвестицій у розвиток НДДКР у розвинутих країнах є капітали комерційних організацій, які інвестують близько 50—70% від загальної суми вкладень у наукові розробки. Як показує досвід економічно розвинених країн світу, інноваційна діяльність за своєю масштабністю та фінансовою ємністю є прерогативою державного сектору управління, але реалії української економіки показують інше: за останні роки незалежності значно знизилась показники бюджетного фінансування інноваційної діяльності, натомість домінуюче місце в структурі фінансування займають власні кошти підприємств (табл. 3).

Таблиця 3. Джерела фінансування технологічних інновацій

Роки	Загальна сума витрат млн. грн.	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217
2001	1971,4	1654	55,8	58,5	203,1
2002	3013,8	2141,8	45,5	264,1	562,4
2003	3059,8	2148,4	93	130	688,4
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160	5211,4	114,4	176,2	658
2007	10851	7999,6	144,8	321,8	2384,7

Джерело: www.ukrstat.gov.ua

Проаналізувавши таблицю 3, стають очевидними наступні висновки: з 2000 р. по 2007 основним джерелом фінансування технологічних інновацій залишаються власні кошти підприємств. Щороку витрати суб'єктів господарювання на інноваційну діяльність збільшуються, але рівень інновативності продукції залишається досить низьким. Така тенденція характеризується тим, що, попри збільшення фінансових потоків в інноваційну діяльність все ж власних фінансових ресурсів

підприємств не достатньо. Значно підвищились витрати на технологічні інновації з державного бюджету в середньому на 1,3%—2,3% від загальних витрат зведеного бюджету.

Значний вплив на здійснення інноваційної діяльності має основний капітал, тому значна частина фінансових потоків підприємств спрямовується на їх оновлення. На сьогодні питання оновлення основного капіталу є надзвичайно актуальним для вітчизняної економіки, адже ступінь зносу основних фондів по країні в середньому становить 47,3%, зокрема у промисловості 54,5% [1]. І саме від обсягів оновлення основного капіталу залежать темпи та обсяги нарощування валового внутрішнього продукту, а від їх інноваційної складової — стабільність та збереження темпів економічного зростання. Тому інвестиції — це основний шлях до інноваційного оновлення виробництва.

ВИСНОВКИ

Україна не може залишатись осторонь глобалізаційних процесів поширення та комерціалізації результатів НДДКР, оскільки володіє досить потужним інноваційним потенціалом і в змозі перейти з групи сировинних країн, які виробляють товари до групи країн-інноваторів, що впроваджують наукові знання та поширюють високі технології, практично в усі галузі народного господарства. Країни, що належать до групи інноваторів, одночасно є світовими лідерами в економіці, технологічному розвитку, науковій та оборонній сферах. В комплексі усі ці галузі становлять стратегію передових рубежів, тому Україна має зміцнити свої позиції на світовому ринку лише пройшовши шлях значних інноваційних перетворень.

Література:

1. Офіційний сайт Держкомстату України — www.ukrstat.gov.ua
2. Електронна сторінка Світового економічного форуму GCR 2006-2007 — www.weforum.org.
3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Стат. зб. — К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2006 р. — ст. 188.

Стаття надійшла до редакції 22 січня 2009 р.